

O'TISH DAVRINING MOHIYATI VA AHAMIYATI

Namangan Davlat Universiteti

Iqtisodiyot tarmoqlar va sohalar yo'nalishi

S.IQT.AU24-guruh talabasi

Karimova Sojida Musulmonqul qizi

Kirish

Iqtisodiyotda bozor munosabatlarini shakllantirishda maxsus o'tish davri zarur bo'lib, bu davrning mazmuni va asosiy belgilarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrining umumiy mazmuni iqtisodiy munosabatlarning alohida unsurlarini isloh qilish yoki iqtisodiy siyosatga tuzatishlar kiritish emas, balki butun iqtisodiy munosabatlar tizimini o'zgartirishdan iboratdir.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish davri – ma'muriy-buyruqbozlik tizimini bartaraf etish yoki tubdan o'zgartirish hamda bozor tizimining asoslarini shakllantirish jarayonlari amalga oshiriluvchi tarixiy davrdir.

1980–1990-yillarga kelib dunyoda ro'y bergan muhim o'zgarishlar iqtisodiy taraqqiyot istiqbollari to'g'risidagi nazariyalarni qaytadan ko'rib chiqish va ularga jiddiy o'zgartirishlar kiritishni zarur qilib qo'ydi. Chunki bu vaqtga kelib g'arb mamlakatlarida uzoq vaqtdan beri (A. Smit davridan boshlab) hukm surib kelgan erkin iqtisodiy tartibga solish, ya'ni iqtisodiyotning o'zini-o'zi tartibga solish g'oyasi ham, iqtisodiyotni markazlashtirilgan tarzda tartibga solish va boshqarish g'oyasi ham inqirozga uchradi.

Jahon tajribasida bozor iqtisodiyotiga o'tishning barcha yo'llari umumlashtirilib, quyidagi to'rtta asosiy turga bo'linadi:

1. rivojlangan mamlakatlar yo'li;
2. rivojlanayotgan mamlakatlar yo'li;
3. sobiq sotsialistik mamlakatlar yo'li;

4. sotsializm g'oyalarini samarali bozor iqtisodiyotini vujudga keltirish mexanizmi bilan qo'shib olib borish yo'li.

Bu yo'llar turli-tuman va har xil bo'lishiga qaramay, ularda umumiylik mavjud. Ularning umumiyligi shundaki, bu yo'llarning hammasi bozor iqtisodiyotiga o'tishni maqsad qilib qo'yadi va mazkur iqtisodiyotning qonun-qoidalari, amal qilish mexanizmi ko'p jihatdan umumiy bo'ladi. Shu bilan birga, har bir yo'lning o'ziga xos xususiyatlari ham bor, bu esa bozor munosabatlarini shakllantirishning ijtimoiy-iqtisodiy, tarixiy, milliy sharoitlari har xil bo'lishidan kelib chiqadi. Masalan, bozor munosabatlariga o'tishning rivojlangan mamlakatlar yo'lida oddiy tovar xo'jaligidan erkin raqobatga asoslangan klassik yoki erkin bozor iqtisodiyotiga va undan hozirgi zamon bozor iqtisodiyotiga o'tiladi.

Ma'muriy-buyruqbozlik iqtisodiyotidan hozirgi zamon bozor iqtisodiyotiga o'tishning zarurligi iqtisodiy o'sish ekstensiv omillaridan foydalanish — imkoniyatlarining tugab borishi bilan notovar iqtisodiyotning amal qilish layoqatining pasayishi orqali ifodalanadi. Ma'muriy-buyruqbozlik tizimining ikkita muhim kamchiligi mavjud:

1) uning moslashuvchan emasligi, roy berayotgan o'zgarishlarga juda sekinlik bilan moslashib borishi;

2) xo'jalik yuritish tashabbuskorligini «yo'qotib yuborish» oqibatida samaradorlikning o'ta darajada pasayib ketganligi.

Ma'muriy-buyruqbozlik iqtisodiyotidan bozor iqtisodiyotiga o'tish ko'plab mamlakatlarda umumiy tendensiyaga ega. Bu jarayon iqtisodiyotni erkinlashtirish, chuqur institutsional (eng avvalo, mulkchilik munosabatlarida) o'zgarishlarni o'z ichiga oladi, biroq bir vaqtning o'zida moliyaviy barqarorlashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirilishini taqozo etadi. Ma'muriy-buyruqbozlik tizimini o'zgartirish mazkur tizim asosining o'zgarishini hamda uni sifat jihatidan farq qiluvchi bozor tizimiga almashtirilishini anglatar ekan, bunday turdagi o'zgarishlarni tizimiy islohotlar, deb atash

maqsadga muvofiq bo'ladi. O'tish davrida bozor iqtisodiyotini shakllantirishning asosiy yo'nalishlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi: «Bizning bozor munosabatlariga o'tish modelimiz respublikaning o'ziga xos sharoitlari va xususiyatlarini, an'analar, urf-odatlar va turmush tarzini har tomonlama hisobga olishga, o'tishdagi iqtisodiyotni bir yoqlama, beso'naqay rivojlantirishning mudhish merosiga barham berishga asoslanadi». O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tish yo'li ijtimoiy- yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirishga qaratilgan. Bu yo'lni amalga oshirishga, iqtisodiyotni tubdan isloh qilishga Respublikamizning birinchi Prezidenti tomonidan ishlab chiqilgan quyidagi beshta muhim tamoyil asos qilib olingan: «iqtisodiyotni mafkuradan xoli qilish, uning ustunligini ta'minlash; «o'tish davrida davlatning bosh islohotchi bo'lishi; -butun yangilanish va taraqqiyot jarayoni qonunlarga asoslanishi, qonunlar ustuvorligining ta'minlanishi; «bozor munosabatlariga o'tish bilan bir qatorda aholini ijtimoiy himoyalash sohasida kuchli chora-tadbirlarni amalga oshirish; «bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich qaror toptirish. Bozor munosabatlariga o'tishda bu tamoyillarning hammasi ham muhim ahamiyatga ega, lekin ularning ichida bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish tamoyili alohida e'tiborga loyiq.

Xulosa

O'tish davri — bu ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida yuzaga keladigan murakkab va ko'p qirrali tarixiy bosqich bo'lib, uning mohiyati jamiyatdagi butun iqtisodiy munosabatlar tizimini tubdan o'zgartirishdan iboratdir. Bu davrda faqat alohida sohalar yoki iqtisodiy siyosat emas, balki mulkchilik shakllari, xo'jalik yuritish mexanizmlari, boshqaruv usullari va iqtisodiy rag'batlantirish tizimi qayta shakllantiriladi.

O'tish davrining ahamiyati shundaki, u bozor iqtisodiyotining huquqiy, tashkiliy va institutsional asoslarini yaratadi, erkin raqobat muhitini shakllantiradi hamda iqtisodiy barqarorlikka erishish uchun zamin hozirlaydi. Shuningdek, ushbu davr ijtimoiy muhofaza tizimini rivojlantirish, aholining turmush darajasini oshirish va iqtisodiy islohotlarni milliy sharoitlarga mos holda amalga oshirish imkonini beradi. Natijada o'tish davri

mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy taraqqiyoti va barqaror bozor munosabatlarini qaror toptirishda muhim bosqich hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. D.Bababekova, B.Tursunov.: O‘zbekistonda ijtimoiy islohotlar strategiyasini amalga oshirishda raqobat muhitidan samarali foydalanish yo‘nalishlari. Monografiya. “VneshinvestProm”, 2017.
2. Ikonomnyeckag Hetopua Mmupa: B 6 Tt. / noy pen. M.B. Konoronosa. — M.: H3p.: «Kao-Pyec» T. 1 - 2008.
3. Denotosa B. T., 4 1p. Toba Kanyatanagm: TPH BENIKHE Tpanchopmalin.- M.: Kyatypias pebonious. 2008.
4. Tunman M. Jleont, koroporo Moro He 66i7/ Tep. ce amrni. A. Baraesa.- M.: Bpems, 2009.